

WORLD POLITICS

Homepage: <https://interpolitics.guilan.ac.ir/>

Print Issn: 2383-0123

Online Issn: 2538-4899

The Dynamics of Normative and Security Discourses in EU-Iran Relations (1992-2018)

Mohammad Sadegh Mahmoudi *Corresponding Author*, Ph.D Student in Political Science at Shiraz University, Shiraz, Iran Email: sadegh.mmahmoudi@gmail.com

Alireza Samoudi Pilehroud Faculty Member at the Institute for Security and Development Studies (ISDS), Tehran, Iran. Email: alirezasamoudi@gmail.com

Article Info

Article Type:

Research Article

Keywords:

People's Republic of China,
Artificial Intelligence,
International Balance of Power;
International Influence

Article history:

Received 2024-6-20

Received in revised form
2025-2-6

Accepted 2025-4-14

Published Online

2025-6-21

ABSTRACT

The People's Republic of China has been ranked second globally in artificial intelligence (AI) and has been regarded as one of the top countries in terms of investment in smart technologies since 2006. This study seeks to employ the theory of neoclassical realism to identify the objectives China pursues through investment in AI and related technologies within the realm of international relations in the first half of the 21st century. China's goals for artificial intelligence development in the context of international relations include the state's economic and industrial development, aiming to influence the international financial system and showcase the Chinese economic development model. Furthermore, these goals involve narrowing China's military gap with major powers, increasing its impact on global peace and security, expanding international influence, and eventually achieving a peaceful shift in the international balance of power. The article's novelty lies in its application of the theoretical framework of neoclassical realism and the use of integrated content analysis as the research method. Data were collected using library and internet-based resources.

Cite this Article: Mahmoudi, M. S. and Samoudi Pilehroud, A. (2025). The Dynamics of Normative and Security Discourses in EU-Iran Relations (1992-2018). *World Politics*, 14(1), 137-162. doi: 10.22124/wp.2025.28600.3413

© Author(s)

Publisher: University of Guilan

DOI: 10.22124/wp.2025.28600.3413

1. Introduction

The relationship between Iran and the European Union (EU) has always been important in international relations. It has been more substantial since the 1990s, influenced by several factors, including international norms, human rights concerns, security concerns, and Iran's nuclear program. As a normative power in the international sphere, the EU tends to promote European values such as human rights, democracy, the rule of law, and individual freedoms through its foreign policy. The EU has consistently paid close attention to Iran as it is a major player in the West Asian region with abundant energy resources. This article examines the EU's discursive shifts regarding Iran, transitioning from the normative to security approach, and analyzes the factors affecting this transition between 1992 and 2018.

2. Theoretical Framework

In this study, Iran-EU relations are analyzed using constructivist theory. As a non-this theory posits that international behavior is shaped largely by norms, identities, and intersubjective structures. According to this theory, international interests and interactions are directly defined by the state's identity and internal norms. This study draws on this framework to examine the EU as a normative power and Iran as a state with its own political and cultural identity.

3. Methodology

This article uses qualitative analysis based on reliable data to analyze issues. Data were collected from reliable sources such as statements, resolutions, official reports from the EU, scientific articles, and specialized books relevant to Iran-EU relations. Historical and content analyses were employed to examine the shifts in EU discourses and determine the reasons for these changes. A comparative study of the EU's behavior during different periods was conducted to examine the factors affecting the transition from normative to security discourse.

4. Results & Discussion

The results of this study show that Iran-EU relations have been influenced by changes in the EU's normative and security priorities over four main periods. In the first period, the EU's approach was based on normative values such as human rights and democracy. However, as Iran's nuclear issues and new security threats became apparent, this approach gradually shifted to security-oriented policies. Although there have been efforts to return to an atmosphere of engagement and dialogue, security and political issues have remained the main obstacles. Domestic and international priorities have influenced Iran-EU relations in each period, and the link between norms and security has played a key role in defining these interactions.

A: The Critical Dialogue (1992-1997): The EU built on critical dialogue to persuade Iran to respect human rights and democratic values, focusing on normative power during this period. Following the Edinburgh Conference in 1992, these dialogues were conducted on human rights, Middle East peace, and terrorism prevention. The EU considered Iran an important energy source and a source of regional stability.

Following events such as the fatwa on the assassination of Salman Rushdie and the Mykonos incident, relations became strained, and sustainable progress was hindered.

B: The Comprehensive Dialogue (1997-2000): Iran-EU relations entered a more positive phase since the reform government headed by Seyyed Mohammad Khatami took power and promoted slogans such as dialogue between civilizations and de-escalation. As a result of this shift in approach, the EU attempted to establish broader economic, political, and cultural ties with Iran. Iran became a significant trading partner of Europe during this period. The atmosphere of the discussions became more constructive and positive, even though human rights issues were still raised.

C: The Escalating Tensions and Securitization of Relations (2002-2013): The disclosure of Iran's nuclear program in 2002 and concerns about the possibility of Iran acquiring nuclear weapons changed the discourse of the EU. After the disclosure of Iran's nuclear program in 2002, the EU gradually began to focus on security issues rather than normative issues. Even though nuclear negotiations between Iran and the EU began, they failed to conclude due to a deep conflict and a lack of mutual transparency. Mahmoud Ahmadinejad's stance towards the West resulted in strained relations between the two parties. In addition to supporting UN sanctions, the EU imposed independent sanctions against Iran.

D: The JCPOA and Shifting Approaches (2013-2018): When Hassan Rouhani's government gained power in 2015 and emphasized constructive engagement with the world, a new round of nuclear negotiations began, ultimately leading to the JCPOA agreement. This agreement reduced some of the EU's security concerns and paved the way for improved political and economic relations. This process was interrupted, however, by the Trump administration's withdrawal from the JCPOA in 2018 and the return of sanctions. Despite its efforts to preserve the JCPOA, the EU could not maintain its independence from the United States, and security concerns once again adversely affected relations.

5. Conclusions & Suggestions

Various factors, such as international developments, domestic priorities, and the changing policies of both parties, have influenced the relations between Iran and the EU between 1992 and 2018. As a normative power, the EU attempted to transfer its norms to Iran through dialogue and interaction in the 1990s. Since the early 2000s, the perception of security threats from Iran's nuclear program, terrorism, and migration crises has increased, gradually giving way to a security-oriented discourse. This change in discourse reflects the influence of the EU's foreign policy on the international environment and the prioritization of security interests over international norms. The constructivist theory outlines this process well, showing how norms, identities, and mental structures influence international behavior. This article comprehensively analyzed Iran-EU relations, helping policymakers and political scientists better understand these complex relations and the impact of normative and security factors.

سیاست جهانی

شاپا چاپی: ۲۳۸۳-۰۱۳۳

شاپا الکترونیکی: ۴۵۳۸-۴۸۹۹

Homepage: <https://interpolitics.guilan.ac.ir/>

پویایی گفتمان‌های هنجاری و امنیتی در روابط اتحادیه اروپا و ایران (۱۹۹۲-۲۰۱۸)

محمد صادق محمودی نویسنده مسئول، دانشجوی دکتری علوم سیاسی دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

ایانامه: sadegh.mmahmoudi@gmail.com

علیرضا ثمودی پبله رود عضو هیئت علمی پژوهشگاه مطالعات امنیت و پیشرفت، تهران، ایران.

ایانامه: alirezasmoudi@gmail.com

درباره مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی کلیدواژه‌ها: ایران، اتحادیه اروپا، قدرت هنجاری، سازمانگاری. تاریخچه مقاله تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۲/۲ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۱۲/۱۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱/۲۴ تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۳/۳۱	ایران و اتحادیه اروپا به‌عنوان دو بازیگر مهم بین‌المللی که دارای روابط بسیار طولانی بوده‌اند همواره در کانون توجه پژوهشگران روابط بین‌الملل و علوم سیاسی قرار داشته‌اند. در این مقاله با توجه به قدرت هنجاری اروپا و اهمیت شناخت آن برای ایران، تأثیرات این رویکرد هنجاری که توسط یان منرز تئوریزه شده است مورد بررسی قرار گرفته است. این مقاله به دنبال پاسخ‌دادن به این سؤال کلیدی است که: دلایل انتخاب رویکرد هنجاری اتحادیه اروپا نسبت به ایران از سال ۱۹۹۲ تا ۲۰۱۸ چیست؟ برای پاسخ به این پرسش، فرضیه پژوهش حاضر این است که اتحادیه اروپا همیشه به‌عنوان یک قدرت هنجاری شناخته شده است و به همین علت نیز مرکز ثقل روابط خود با ایران را از آغاز شکل‌گیری این اتحادیه اروپا در سال ۱۹۹۲ تفکرات هنجاری اروپایی شکل داده است. اما این روند پس از سال ۲۰۰۸ و تا سال ۲۰۱۸ و خروج ترامپ از برجام به دلیل ایجاد معضلات بین‌المللی جدید مانند تروریسم، بحران مهاجرت و بحران اقتصادی اندک‌اندک به حالت امنیتی تغییر پیدا کرده است. برای بررسی این مسئله از چهارچوب نظری سازمانگاری استفاده شده است.

استناد به این مقاله: محمودی، محمد صادق و ثمودی پبله رود، علیرضا. (۱۴۰۴). پویایی گفتمان‌های هنجاری و امنیتی در روابط اتحادیه

اروپا و ایران (۱۹۹۲-۲۰۱۸). سیاست جهانی، ۱۴(۱)، ۱۳۷-۱۶۲. doi: 10.22124/wp.2025.28600.3413

© نویسنده (گان)

ناشر: دانشگاه گیلان

روابط ایران و اروپا قدمتی چند هزارساله دارد به همین جهت نیز دارای فراز و فرودها و رویکردهای مختلفی از جانب هر دو طرف بوده است. این روابط که تأثیرات مهم منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای داشته است همواره مورد امعان نظر ویژه پژوهشگران حوزه روابط بین‌الملل بوده است. این ارتباطات بسیار مهم و لزوم درک صحیح آن سبب شده است که در این مقاله ابتدا به سیر روابط ایران و کشورهای اروپایی پرداخته شود. سپس رفتار اتحادیه اروپا نسبت به ایران از منظر هنجاری بررسی خواهد شد و اهمیت مسائل حقوقی - هنجاری از این منظر بررسی خواهد شد. همچنین دلایل انتخاب چنین رویکرد و اهمیت آن برای اتحادیه اروپا در بازه زمانی ۱۹۹۲ تا ۲۰۱۸ را بیان خواهد شد. در آخر نیز چرایی کم‌رنگ شدن این مسئله در روند معاهدات امروزی اروپاییان توضیح داده خواهد شد.

اتحادیه اروپا به اعتقادی بسیاری از اندیشمندان حوزه روابط بین‌الملل بر اصول و هنجارهای پذیرفته شده در اروپا مانند حقوق بشر، آزادی بیان، دموکراسی و احترام به قانون شکل گرفته است. تأکید بر پاسداشت این گونه موارد همواره در مصوبات، قراردادها و قطعنامه‌های صادره از اتحادیه اروپا به خوبی قابل مشاهده است تا جایی که در دهه ۹۰ میلادی تأکید بر بندهای حقوق بشری جزئی جدا نشدنی از قراردادهای اتحادیه اروپا قرار گرفت. تصویب اینگونه امور حقوقی و هنجاری به‌ویژه پس از افزایش همکاری‌های اقتصادی اروپا که باعث گردید به عنوان یک قدرت اقتصادی در دنیای جدید شناخته شود، چهره اروپا را بیشتر با وجوه اقتصادی نمایش می‌داد. از این روی اتحادیه اروپا سعی نمود تا با اظهار وجوه دیگر قدرت خود از جمله قدرت هنجاری در عرصه‌های دیگر نیز حرفی برای گفتن داشته باشد. اصطلاح «قدرت هنجاری»^۱ اولین بار در سال ۲۰۰۲ و توسط یان منز^۲ استاد دانشگاه کینهاگ مطرح شد. در این نوع بیان اتحادیه اروپا بخاطر خصوصیات فکری و عملی خود به عنوان بازیگری هنجاری مطرح شده است که با توجه به قواعد و عملکرد خود سعی در نشر و گسترش ارزش‌ها و هنجارهای مورد تأیید خود می‌کند. از نظر منز، از آنجا که مفهوم قدرت هنجاری مبتنی بر قدرت ایده‌هاست و نه قدرت مادی، از مفاهیمی همانند قدرت نظامی و قدرت مدنی متفاوت است. منز این استدلال را مطرح می‌کند که به دور از مباحث قدرت نظامی و قدرت مدنی، تأثیر اندیشه‌های هویت و نقش بین‌المللی اروپا نشان‌دهنده قدرت هنجاری آن است. به عقیده منز، قدرت هنجاری قابلیت

^۱ Normative Power

^۲ Ian Manners

شکل دادن به مفاهیم هنجاری را دارد و اروپا نیز در عرصه بین‌المللی یک قدرت هنجاری است؛ زیرا خود اروپا نیز بر مبنای اصول هنجاری بنا نهاده شده است. قدرت هنجاری که در واقع نتیجه بازخورد گفتمان‌های درون جوامع اروپایی و همین‌طور برداشت‌های ذهنی نخبگان از وضعیت موجود است و باعث می‌گردد واقعیت‌های نظریه «سازهانگاری» در عرصه عمل نیز پدیدار گشته و این حقیقت در معرض ظهور قرار بگیرد که در جامعه‌ای که نخبگان آن فرایندهای تصمیم‌گیری را انجام می‌دهند این هویت‌ها است که نقشی اساسی در حرکت کشور به سمت اهداف خود را بر عهده دارد. از طرفی نیز ایران پس از انقلاب اسلامی همواره در تنشی آشکار با غرب قرار داشته است و کشورهای اروپایی خصوصاً بر مسائلی مانند حفظ حقوق بشر در ایران تأکید ورزیده‌اند؛ اما با وجود مسائل و فرازوفرودهایی که در دهه‌های گذشته ایجاد شده است این مسئله نیز به‌عنوان گره باز نشده در این روابط مشاهده می‌شود. آنچه در ادامه به آن پرداخته خواهد شد نکات موردتوجه اروپا در مباحث هنجاری است که از آن جمله می‌توان به تأکید بر گسترش حقوق بشر در ایران اشاره کرد و تأثیری که این مسائل بر روابط این اتحادیه با جمهوری اسلامی ایران و واکنش ایران به چنین رفتاری است؛ همچنین دلایل اهمیت این مسئله و پررنگ شدن آن در بازه‌ای از زمان برای اتحادیه اروپا مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

۱. چارچوب نظری: سازهانگاری

برای درک بهتر روابط پیچیده ایران و اتحادیه اروپا و سطوح مختلف آن در این مقاله از چارچوب نظری سازهانگاری استفاده شده است؛ چرا که تمرکز اصلی در این پژوهش بر بررسی و تبیین رویکرد هنجاری اتحادیه اروپا از سویی و همچنین هویت و ساخت فکری و فرهنگی ایران و ایرانیان است و به همین دلیل نیز رویکرد سازهانگاری بهترین نظریه برای توضیح سؤالات این پژوهش یافته شد. نظریه سازهانگاری با بیان و تفهیم واقعیات موجود نظام بین‌الملل و نگرش جمهوری اسلامی ایران و اروپا به یکدیگر در این رابطه‌ی پیچیده می‌تواند توضیح کاملی به موضوع مورد پژوهش بدهد. در این زمینه ذهنیت غرب و خصوصاً اتحادیه اروپا از آغاز انقلاب اسلامی در ایران بسیار مهم و حائز اهمیت است و بدون درک ذهنیت اروپا از ایران و همچنین ذهنیت ساخته شده از غرب و اروپا در تفکر ایرانی بررسی روند تعاملات آنها محال است. در این زمینه هویت ساخته شده در ایران پس از انقلاب اسلامی سال ۱۳۵۷ (۱۹۷۹ میلادی) با تمامی جوانب آن باعث گردید هویت غربی در ایران بیگانه تلقی شود و همین مسئله سرچشمه بسیاری از اختلاف نظرات باشد. از طرف دیگر هویت ساخته شده در غرب از پس قرن‌ها،

آنها را در برابر چنین مسئله‌ای به واکنش وامی دارد از همین روی نیز طرفین به دو سر طیف یک فکر بدل می‌شوند. این نوع خاص برداشت را تنها به‌وسیله نظریه سازه‌انگاری و تعاریفی که از هویت و نقش آن در مسائل می‌توان بررسی و موردنظر قرارداد. از میانه دهه ۱۹۸۰ میلادی گفتمان جدیدی در میان اندیشمندان رشته روابط بین الملل شکل گرفته است که بسیاری از مفاهیم سنتی این رشته را زیر سوال می‌برد که بنام «سازه‌انگاری» شناخته شده است. این نظریه تاثیر بسیار زیادی بر اندیشه و تفکر دانشمندان روابط بین الملل گذاشت تا جایی که ادعا شده است ایجاد این نظریه نظم جهانی را تحت تاثیر «چرخش سازه‌انگارانه» قرار داده است و مرزهای این علم را جابجا کرده است (McCourt, 2022:140).

نیکلاس اونف اولین کسی بود که در دهه ۸۰ میلادی اصطلاح سازه‌انگاری را به‌صورت علمی وارد ادبیات روابط بین‌الملل کرد (Onuf, 1989:153). اما الکساندر ونت این نوع نگرش را ارتقا و به بهترین وجه بازگو کرد و بیشترین تلاش برای ارائه این نظریه توسط وند انجام پذیرفت (Wendt, 1999). سازه‌انگاران با تأکید بر نقش سازنده تعامل بین دولت‌ها و ساختار بین‌الملل سازه‌انگاری را تلاشی برای پیوند بین رویکردهای منطقی و بازتابی توصیف می‌کنند. سازه‌انگاری با ورود به عرصه‌هایی که در روابط بین‌الملل کمتر به آن پرداخته شده بود سعی در پاسخ به پرسش‌هایی داشت که هنوز بی‌جواب مانده بود. آنها با تأکید بر ورود و مطالعه بخش‌های غیرمادی هستی به نقش این بخش خاص - غیرمادی - اهمیت می‌دادند و در واقع تفاوت عمده سازه‌انگاران و بینش‌های سنتی در اهمیت به همین مسائل غیرمادی است (Soltani & Jawan & Ahmad, 2014:156). اندیشمندان سازه انگار اولین و مهم‌ترین اصل در مباحث روابط بین‌الملل را فراتر از مادیات و در واقع عناصر اجتماعی می‌دانند. هنجارهای سازنده یک جامعه که یکی از مهم‌ترین عناصر اجتماعی هستند همواره در کانون توجه بوده است و بنیان روابط بین کشورها را شکل می‌دهد. این هنجارها دقیقاً مانند یک بازی شطرنج است که بازیکن باید برای حرکات خود برنامه‌ای خاص داشته باشد و در برابر بازیکن دیگر به برنامه‌ریزی بپردازد و بتواند آنها را به بهترین وجه پاسخ دهد. آنها در مقابل واقع‌گرایان که به قدرت و منافع اهمیت بسزایی می‌دادند تمرکز خود را بر بازخوانی هنجارها قرار داده‌اند و به بررسی روابط بین هنجارها و منافع ملی دولت‌ها می‌پردازند. کریستین رویس اسمیت بیشترین تأکید خود را بر روی پیچیدگی‌های اجتماعی و هنجارهای تاریخی ملت‌ها می‌گذارد. وی در کتاب «هدف اخلاقی دولت» که در واقع پایان‌نامه دکتری وی به استادی پتر کاتزنشتاین یکی از مهم‌ترین نظریه‌پردازان این رشته است به تحلیل هنجاری جوامع مختلف می‌پردازد،

زیر بنای فکری او این است که کشورها در طول تاریخ علایق و ارزش‌های خود را به‌عنوان اهداف خود بر می‌گزینند و برای رسیدن به آن تلاش می‌کنند (Reus-Smit, 1999:15).

از جمله مهم‌ترین نقاط مورد تأکید سازه‌انگاران هویت است. هویت از جمله مباحث غیرمادی اما بسیار پر تأثیر در این نظریه است. هویت‌ها با تأثیر بر رفتار دولت‌ها و برگرفته از هنجارهای درونی دولت‌ها شکل گرفته است که نقش بسیار اساسی در تشکیل منافع یک دولت دارد پس از اونف، الکساندر ونت پیش‌تاز علمی این گرایش بوده است وی خود را یک «دولت‌محور» می‌داند و این مسئله را اصل اساسی سازه‌انگاری می‌داند. سازه‌انگاری خصوصاً در مبحث مطالعات امنیتی، مسئله امنیت و ناامنی را ناشی از نوع تفکر به این مسائل می‌داند و این مسئله که امنیت قبل از اینکه از عوامل مادی سرچشمه گیرد از عوامل ذهنی نشئت می‌گیرد از جمله مهم‌ترین اصول رهیافت امنیتی سازه‌انگاری است (Samoudi, 2017:47). در مجموع برای جمع‌بندی افکار و آرای سازه‌انگاران می‌توان به سه مورد از اهم آرای آنان اشاره کرد: الف) دولت‌ها واحد اصلی برای تجزیه و تحلیل‌های بین‌المللی هستند. ب) ساختار اصلی در سیستم بین‌الملل بجای مادیات متمرکز بر موضوعات بین‌ذهنی است. ج) هویت و منافع دولتی ریشه در هنجارهای ملل دارد (Rafati, 2017:180).

از آنجایی که درک چگونگی تفکرات دوجانبه اتحادیه اروپا با محوریت هنجارهای اروپایی مانند دموکراسی، حقوق بشر و آزادی و تأکید بسیار بر این قبیل مسائل (Jenichen, 2022:8) و ایران با هویت منحصربه‌فرد خود از ابعاد مختلفی دارای اهمیت ویژه است، انتخاب این موضوع می‌تواند راهی برای ادراک بهتر این روابط برای پژوهشگران علوم سیاسی باشد. از این جهت با استفاده از نظریه سازه‌انگاری که درک تفکرات بازیگران بین‌المللی را برای اندیشمندان امکان‌پذیر می‌کند این مقاله با چارچوب نظری سازه‌انگاری نگاشته شده است.

۲. روند شکل‌گیری و پذیرش پیمان‌های اروپایی و اهمیت هنجارها در اتحادیه اروپا

اتحادیه اروپا از بدو همگرایی تأکیدات فراوان خود نسبت به اهتمام خاص به هنجارهای مورد قبول جامعه اروپایی و مسائل مربوط به هنجارهای انسانی را به‌صورت کاملاً متمایز از سایر مسائل بیان داشته است و بر چهار پایه الف: اقتصاد و تجارت، ب: دانش و فرهنگ، ج: سیاست، د: حقوق بشر و هنجار تأکید داشته و تا کنون نیز این روال ادامه داشته است (Aghaee, and Rezaei, 2024:8). این اتحادیه دارای سازوکار بسیار ویژه‌ای نسبت به سایرین در مورد برخورد با حقوق بشر و نقض آن است. این تأکیدات را می‌توان نشئت‌گرفته از هنجارها و ارزش‌های موجود در میان اجتماعات بشری اروپایی

دانست که سرچشمه قدرت هنجاری اروپاییان و ریشه تفکرات هنجاری آنهاست (Manners, 2002). خصوصاً از بعد از جنگ‌های جهانی و مشاهده ویرانی‌های ناشی از رفتار پلید انسانی تبلور یافته است (Ahmed, & Butler, 2006:772). از این‌روی و به جهت اهمیت مسئله حقوق بشر و هنجارها برای کشورهای اروپایی آنها در پیمان‌های تأسیس این اتحادیه از اولین پیمان تأسیس گرفته تا پارلمان و سایر موارد همیشه نقش هنجاری خود را تأکید کرده و مسائل مختلف را به این مورد گره زده‌اند به‌عنوان نمونه در ماده ۲ پیمان تأسیس اتحادیه اروپا با تأکید بر حقوق بشر آن را جزئی از اصول تشکیل این اتحادیه می‌داند و این اصرار تا جایی ادامه دارد که در ماده ۶ همان پیمان حقوق اساسی و اصلی را به‌عنوان اصل حقوقی اتحادیه اروپا بر می‌شمرد و الزام پیوستن به کنوانسیون اروپایی حقوق بشر را برای همه کشورهای عضو اجباری می‌داند و دفاع از حقوق بنیادین را از اصول اتحادیه اروپا می‌داند (Velluti, 2016:43). حقوق و ارزش‌های بنیادین اروپایی در حقیقت همان حاکمیت قانون، آزادی، دموکراسی، برابری همگان در برابر قانون و احترام به حقوق بشر است که این مسائل به جهت اهمیت و جایگاه خاصی که در افکار نخبگان اروپا دارد همواره مورد تأکید بوده است به‌نحوی که بسیاری از دولت‌های اروپایی در تلاش برای گسترش این هنجارها به فراتر از مرزهای اتحادیه اروپا هستند (Weimer, 2025:11). تأکید اروپا بر مسائل حقوق اساسی تا جایی است که در پیمان مساتریخت ۱۹۹۲ میلادی و در ماده ۳ یکی از اهداف سیاست خارجه و امنیتی خود را دفاع از آزادی‌های انسانی، استحکام حقوق بشر، افزایش دموکراسی و احترام به حقوق بشر می‌دانند و بیان می‌کند: «روابط اتحادیه اروپا با دیگر بازیگران بر مبنای از بین بردن فقر و حمایت از حقوق بشر ذیل عناوین منشور سازمان ملل متحد است». همچنین در ماده ۲۱ پیمان تأسیس اتحادیه اروپا نیز به این مبانی اشاره شده است که عبارت‌اند از «حاکمیت قانون، حمایت از حقوق بشر و حقوق اساسی، احترام به کرامت انسانی، احترام و برابری در قبال منشور سازمان ملل متحد» (European Parliament: 2018:1)

پس از این موارد نیز شورای اروپا در سال ۲۰۱۲ سند «راهبرد حقوق بشر و دموکراسی» را منتشر ساخت که برای اجرایی شدن آن نیز یک طرح عملیاتی را تدوین کرده و آن را در اختیار تمامی اعضا و کشورهای دیگر قرار داد که در آن طرح و برنامه‌ها، اصول و ساختارها و همچنین اولویت‌های اتحادیه اروپا را برای بهبود عملکرد و کارایی بهتر در ده سال آینده مشخص می‌کرد (Framework EU, 2012) افزون بر این موارد کشورهای عضو تصمیم گرفتند تا از کشورهایی را که بصورت فاحش حقوق بشر را نقض می‌کنند مورد تحریم اتحادیه اروپا قرار گیرند این تصمیم از پیمان آمسردام در سال ۱۹۹۸ میلادی قانونی

و تصویب شد و در سال ۲۰۰۰ در پیمان نیس نیز تاکید و استحکام یافت (Harris, and et, 2023:109). در این مجموعه از فعالیت‌های اتحادیه اروپا اعم از طرح اقدام، راهبردها، مصوبات و دیگر اسناد رسمی منتشر شده از سال ۱۹۹۸ تا کنون یازده دستور العمل اجرایی رسمی منتشر شده است که هر چند آن‌ها از جهت اجرایی الزام آور نیست اما به صورت توصیه و پیشنهاد برای تمامی نمایندگی‌های این اتحادیه در سراسر جهان ارسال می‌شود که این موارد را می‌توان در ذیل عناوین زیر دسته‌بندی کرد:

الف: مقابله با مجازات مرگ و یا مجازات‌های تحقیرآمیز

ب: مباحث مربوط به حقوق بشر، حقوق کودکان و زنان

ج: افزایش آزادی‌های فردی، اجتماعی و مذهبی

د: حمایت از روند گسترش دموکراسی (European Parliament, 2018:2)

۳. تاریخچه مختصر روابط ایران و اتحادیه اروپا

ایران و همچنین کشورهای اروپایی از این جهت که هر دو دارای تاریخی بسیار دیرین و تمدنی کهن هستند دارای سوابق و روابطی قدیمی نیز هستند. آن‌ها از هزاران سال گذشته تا کنون روابطی پیچیده و دارای فرازوفرودهای بسیاری داشته‌اند که این مسئله از رفتار دو طرف و بینش هریک از دیگری نشئت گرفته است و همین ارسال و دریافت پیام‌هایی که باعث شناخت هر یک از دیگری گشته منجر به شکل‌دهی ذهنیتی گردیده که شناسایی طرف مقابل جز با آن ذهنیت و نگاه مقدور نیست.

الف- روابط ایران و اروپا پیش از انقلاب

کشور ایران از دهه ۶۰ میلادی شروع به برقراری ارتباط رسمی تجاری با کشورهای اروپایی نمود و با انعقاد قرارداد تجارت در سال ۱۹۶۳ به صادرات صنایع دستی و کشاورزی نظیر فرش و پسته و خاویار روی آورد (Weil, 1965:131). این نوع خاص از تعاملات که کشورهای اروپایی بیشتر در رابطه با کشورهای محروم و دور از مرکز همچون کشورهای غرب آسیا انجام میدادند بیشتر بر پایه خرید خام و فراوان از صنایع و محصولات بوده و بیشترین سود را به عکس معمول خود کشور خریدار می‌برد و فروشنده جز مقدار اندکی سودی نخواهد برد. پس از این تاریخ و در طول جنگ سرد روابط ایران و اروپا رو به افزایش گذاشت که البته این روابط بیشتر تحت تاثیر مسائل اقتصادی بوده است و بیشتر جنبه های اقتصادی حاکم بود و کمتر مسائل سیاسی در آن‌ها دخیل بوده است. در این قراردادها بازهم مسئله

خرید مواد خام در صدر بوده است. البته این برخورد کشورهای اروپایی با ایران مدت زیادی طول نکشید و پس از سال ۱۹۷۸ میلادی و در پی بروز اختلاف نظرهای بین دولت ایران و اروپا این قراردادهای اقتصادی دیگر تمدید نشد. اما همچنان تجارت بین ایران و اروپا بر قرار و روابط سیاسی نیز به جای خود باقی بوده است.

این روابط که بیشتر بر پایه صادرات انرژی و واردات کالاهای مصرفی استوار بود به دو دلیل چندان موردتوجه و عمیق نبود: اولاً به خاطر عدم وجود اروپایی واحد و بر خلاف وضعیت پس از تشکیل اتحادیه فعلی، اروپا دارای صدای یکدست نبود و به همین علت جز در حیطه تجارت و آن هم به صورت جزئی عمق دیگری نداشت و هر کشوری به صورت مستقل می‌بایست با شرکای تجاری خود وارد معامله شده و قوانین دادوستد مخصوص به خود را وضع می‌نمود. دوم به علت نبود راهبرد چندبعدی در زمان پهلوی، روابط با اروپا صرفاً دادوستدی تجاری بیشتر نبوده است و این روابط در ابعاد دیگر مانند سیاسی و یا فرهنگی رشد چندانی نکرده و صرفاً به عنوان وجود مسیر دیپلماسی از آن یاد می‌شود (Kile, 2005:69).

ب- روابط ایران و اروپا پس از انقلاب اسلامی

با پیروزی انقلاب اسلامی ایران و اتمام عصر پهلوی روابط ایران و کشورهای اروپایی و یا به عبارتی جامعه اروپایی وقت وارد مرحله جدیدی شد. در این زمان جامعه اروپایی که با پدیده‌ای نوظهور روبرو شده است بیشتر سعی در شناخت ایران جدید و دقت در روابط این کشور کرده و از هرگونه عمل پیش از موعدی اجتناب می‌کند. اما پس از گذشت اندک زمانی از تشکیل حکومت اسلامی در ایران در اثر بروز برخی اتفاقات نظیر تسخیر سفارت ایالات متحده آمریکا و بحران گروگان‌گیری، اروپا در صدد ایجاد روابط محتاطانه قرار می‌گیرد. این دوران را می‌توان رکود نسبی و یا دوران انتظار در روابط ایران و اروپا دانست. چرا که از نظر اروپا برخلاف ایالات متحده آمریکا صبر در این گونه مواقع مفیدتر خواهد بود (Dadandish, 2012:64). این در حالی است که مواضع ایران و سیاست‌مداران ایرانی نسبت به اروپا بسیار نرم‌تر از موضع سختی بود که نسبت به آمریکا گرفته می‌شد. اروپا اگرچه از نظر ایران در طیف فکری بلوک غرب پنداشته می‌شد، اما آن‌ها را منعطف‌تر از ایالات متحده دانسته و امیدوار بودند بتوانند روابط حسنه‌ای با آنان برقرار نمایند. به عنوان مثال امام خمینی همواره آمریکا را «شیطان بزرگ» می‌خواند درحالی‌که این لقب هرگز برای کشورهای اروپایی استفاده نشده بود. شاید دلیل این امر دخالت‌های بی‌حدوحصر آمریکا در امور ایران در رژیم سابق مانند کودتای ۲۸ مرداد و بازگرداندن شاه به ایران و

چه در زمان حکومت فعلی و شروع تخاصم از ابتدای انقلاب مانند عدم ارجاع شاه به ایران بود (Reissner, 2006:120). رفتار اروپا نیز در این دوره با ایران بسیار آرام‌تر و دقیق‌تر از رفتار ایالات متحده آمریکا بود و عملکرد آن‌ها قبل از شروع انقلاب باعث گردیده بود دولت انقلابی ایران از جانب اروپا احساس خطر کمتری داشته باشد. آدام تاروک^۱ یکی از پژوهشگران عرصه روابط بین‌الملل دلایل رفتار ایران و اروپا و تفاوت بین آمریکا و اروپا را در تفکر ایرانیان را چنین برمی‌شمرد:

الف: عدم حمایت بی‌چون چرای اروپای غربی از شاه مخلوع ایران و عدم دخالت در امور ایران برخلاف کشورهایی چون ایالات متحده آمریکا و شوروی و همچنین عدم تلاش اروپا برای حفظ شاه در ایران و شکست انقلابیون بود.

ب: دومین مورد اقامت امام خمینی در نوفل‌لوشاتو در حومه پاریس بود که اروپا را خانه انقلابیون کرده و هدایت مردم را از آنجا ممکن ساخت.

ج: آخرین مورد عدم توان درگیری هم‌زمان ایران با سه جبهه شرق و ایالات متحده آمریکا و اروپا بوده و هوشمندی انقلابیون در این مسئله باعث شد آنها از ظرفیت اقتصادی اروپا به نفع خود بهره ببرند (Tarock, 1999:45).

از سویی دیگر نیز برخی از انقلابیون در این زمان باتوجه به میراث فکری که از زمان پهلوی بر جای ماند بود مشکلات خود را عموماً از جانب چپاول کشورهای غربی و بیگانگان می‌دانستند. این مسئله تأثیر مستقیمی بر روابط بین دولت جدید ایران و کشورهای اروپایی مخصوصاً انگلستان داشت و رفته‌رفته روابط بین اروپا و ایران را به سردی سوق داد. این وضعیت در زمان جنگ تحمیلی به اوج خود رسید. در این زمان کشورهای اروپایی با حمایت‌های مستقیم و غیرمستقیم خود از کشور عراق که طرف مخاصمه ایران بود دفاع همه‌جانبه از او کرده و بعضی از آنها همچون فرانسه، آلمان و انگلستان کمک‌های مادی خود اعم از سلاح‌های جنگی، هواپیماهای جنگی، تانک‌ها و بخشی از نیازهای ارزی عراق را تأمین می‌کردند. البته عنوان کمک به کشور عراق هرگز به‌عنوان موضع رسمی از طرف کشورهای اروپایی مطرح نشده بود و آن‌ها بارها بر حل و فصل بحران جنگی پیش‌آمده بین دو کشور همسایه به‌صورت مسالمت‌آمیز و آتش‌بس فوری تأکید داشتند (Bakhshandeh, 2024:58)؛ اما آنچه در واقعیت به وقوع پیوست کمک‌های همه‌جانبه اروپا و کشورهای غربی به عراق در جهت تضعیف یا نابودی جمهوری

¹Adam Tarock

اسلامی ایران بود. به همین علت در آن دوران روابط بین ایران و کشورهای اروپایی به‌ویژه اروپای غربی به شدت سرد شد؛ اما با پایان یافتن جنگ در سال ۱۹۸۸ میلادی و پذیرش قطعنامه ۵۹۸ و همچنین به دلیل نیاز مبرمی که هر دو طرف به یکدیگر احساس می‌کردند باورها بر این بود که امکان بازگشت روابط مسالمت‌آمیز وجود دارد (Halliday, 1994:317). این نوع رفتار اتحادیه اروپا نسبت به ایران را می‌توان در چارچوب هویت غیرمتخاصم از «دیگری» مدنظر قرارداد. در این نوع از کنش‌ها دو بازیگر بین‌المللی با توجه به درکی که از رفتار طرف مقابل در خود ایجاد می‌کنند او را «دیگری متخاصم» یا «غیر متخاصم» می‌پندارند.

ج- گفتگوهای انتقادی

پس از رحلت امام خمینی و ریاست‌جمهوری حجت‌الاسلام هاشمی رفسنجانی سیاست‌های خارجی جمهوری اسلامی ایران دست خوش تغییر شد. این در حالی بود که وضعیت کشور پس انقلاب و جنگ تحمیلی و حوادث گوناگون اندکی آرام گرفته بود و به نظر می‌رسید جامعه بین‌الملل نیز به تفکر منطقی‌تری نسبت به ایران دست‌یافته است. در آن زمان ایران با توجه به نیازهای اساسی که در فروش نفت و از سویی دیگر خرید کالاهای موردنیاز کشور داشت و همچنین تفکر حاکم مبنی بر گسترش زیرساخت‌های اقتصادی کشور تصمیم بر بهتر ساختن روابط بین ایران و اروپا گرفته شد. در این زمان دولت هاشمی رفسنجانی با نگاهی به بیرون بر چند امر تأکید داشت: ۱) تغییر رویکرد غرب به ایران. ۲) جذب سرمایه و سرمایه‌گذار خارجی در پروژه‌های داخلی. ۳) پایان دادن به انزوای سیاسی ایران. ۴) خرید تسلیحات نظامی مدرن (REISSNER, 2000:42).

در سال ۱۹۹۲ میلادی شورای وزیران اتحادیه اروپا تصمیم گرفتند که سلسله گفتگوهایی را با عنوان «گفتگوهای انتقادی» با مسئولان ایرانی برقرار کرده و در آن از موضوعات مختلف خصوصاً مواردی که به حقوق بشر مربوط می‌شود گفتگو کنند از آن جمله می‌توان به جلوگیری ایران از ادامه گفتگوهای صلح اعراب و اسرائیل، فتوای قتل سلمان رشدی و حمایت مالی ایران از گروه‌های به اصطلاح تروریست اشاره کرد همچنین بیان داشتند اتحادیه اروپا با دانستن جایگاه ایران در منطقه و اهمیت آن لازم می‌بیند تا گفتگوهای انتقادی را با ایران شروع سازد تا به تعامل بیشتر بین ایران و اتحادیه اروپا دست پیدا شود (European Council, 1993) این حرکت اولین اقدام واقعاً مؤثر پس از انقلاب اسلامی در جهت همراهی دو طرف و رفع موانع پیشروی برای رسیدن به موضعی مشترک بود که از هر دو

طرف به شدت دنبال می‌شد. در این بین اتحادیه اروپا سعی کرد تا حد توان حسن‌نیت خود را به ایران ثابت کند و به همین جهت هیچ‌گونه حمایتی از تحریم‌های ایالات متحده آمریکا از ایران و لیبی^۱ نکرده و مخالفت صریح خود را نیز در این زمینه بیان کرد. هدف اصلی از این گفتگوها راه‌اندازی مجدد ارتباطات دیپلماتیک و اقتصادی بین جمهوری اسلامی ایران و اتحادیه اروپا و همچنین اطمینان از جلوگیری از نقض حقوق بشر در ایران بود. این گفتگوها در مقاطع مختلف این سال‌ها با شدت و ضعف‌هایی همراه بود و تا سال ۱۹۹۷ میلادی ادامه داشت؛ اما در این میان به چند دلیل از جمله حادثه قهوه‌خانه میکونوس و باتوجه‌به رأی دادگاه میکونوس مبنی بر دخالت سران دولت ایران در ترور کردهای مخالف این حکومت و صدور احکامی بر علیه آنان از جمله رئیس‌جمهور ایران حجت‌الاسلام هاشمی رفسنجانی این گفتگوها به حالت تعلیق در آمد.

د- گفتگوهای جامع

پس از انتخابات سال ۱۹۹۷ میلادی (۱۳۷۶ شمسی) و پیروزی حجت‌الاسلام سید محمد خاتمی گفتمان اصلاحات قدرت گرفته و با گفتمان اصلاح و گسترش روابط با اروپا و در سطحی گسترده تر بهبود روابط با کشورهای مختلف دنیا و گفتگوی تمدن‌ها شروع به فعالیت کرد. پس از این پیروزی و در اواسط نوامبر ۱۹۹۷ اتحادیه اروپا تصمیم گرفت توسط لوگزامبورگ روابط با ایران را که از چندی پیش با خروج سفیران کشورهای اروپایی از ایران به حالت تعلیق در آمده بود، سر و سامان بخشد. بر این اساس وزیر امور خارجه لوگزامبورگ به نمایندگی از سران اروپایی اعلام کرد که وقت آن رسیده است تا روابط با ایران به حالت عادی برگشته و سفیران کشورهای اروپایی به ایران برگردند (Hourcade, 2019:12). پس از هفت ماه تعلیق و تیرگی روابط ایران و کشورهای عضو اتحادیه اروپا در سال ۱۹۹۸ اتحادیه اروپا رسماً شروع روابط رسمی مجدد خود با ایران را آغاز کرد و پس از درک سیاست‌های معتدل حجت‌الاسلام سید محمد خاتمی دیدارهای رسمی دو یا چند جانبه آغاز شد و این سر آغاز « گفتگوهای جامع^۲ » بود. از منظر بسیاری از تحلیلگران سیاسی این دوران از روابط تهران - بروکسل بهترین و نزدیکترین روابط در طول تاریخ تشکیل اتحادیه اروپا است. در این دوران وزرای خارجه بسیاری از کشورهای اروپایی با سفر به ایران از حسن نیت اروپا سخن گفته و رییس جمهوری ایران نیز

^۱ ILSA

^۲ Comprehensive Dialogue

از کشورهای آلمان، ایتالیا و فرانسه بازدید کرد. سپس توافق نامه تجارت و همکاری^۱ بین ایران و اروپا به تصویب رسید که باعث نزدیکی هر دو طرف به همدیگر و نیز تضمین بقای ایران در آن پی تی^۲ می شد (Kaussler, 2008:289). پس از این دوره و با پیش آمدن سلسله مسائلی مانند حادثه تروریستی ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱، افشای اطلاعات محرمانه برنامه هسته ای ایران در سال ۲۰۰۲ و پس از آن نیز انتخابات سال ۲۰۰۵ و پیروزی محمود احمدی نژاد روند این گفتگوها به شدت آسیب دید و باعث گردید همکاری های صورت گرفته با سرعت بسیار کمتری به پیش رود. نکته ای که همواره در گفتگوهای جامع مورد تأکید طرف های اروپایی بوده و به آن تصریح داشته اند حمایت و بهبود وضعیت حقوق بشر، گسترش سطوح دموکراسی، توقف حمایت از گروه های به اصطلاح تروریستی، پایبندی به عدم استفاده و گسترش سلاح های کشتار جمعی و همکاری در جهت روند صلح خاورمیانه در ایران بوده است (Samoudi, 2017:123-125).

د- گفتگوهای هسته ای

پس از افشای تحرکات مشکوک هسته ای در سال ۲۰۰۲ میلادی موضوع برنامه هسته ای ایران به مسئله اصلی گفتگوهای بین ایران و اتحادیه اروپا تبدیل شد و سایر موضوعات دیگر را تحت تأثیر خود قرار داد و حتی موفقنامه تجارت و همکاری نیز به پیشرفت در زمینه هسته ای موکول شد. به همین جهت اتحادیه اروپا گروهی متشکل از سه عضو خود را که عبارت بودند از کشورهای آلمان، فرانسه و انگلستان به همراه نماینده عالی اتحادیه اروپا (خاویر سولانا) را به عنوان نماینده آن اتحادیه مامور رسیدگی به مسئله ای هسته ای و گفتگو با ایران کردند (Kühn, 2024:252). پس از چندین دور مذاکره بین دو طرف، ایران و نمایندگان اتحادیه اروپا در سال ۲۰۰۴ به توافقنامه ی پاریس دست یافتند که ایران بصورت داوطلبانه غنی سازی اورانیوم را متوقف می کرد و همچنین مواردی از تعیین حداقل غنی سازی ۵ درصد و اجازه بازرسی سرزده از تأسیسات هسته ای توسط بازرسان آژانس بود که تا سال ۲۰۰۵ به تصویب دو طرف رسید (Fiedler, 2018:296). پس از آن در اوت ۲۰۰۷ طرف اروپایی پیشهادی با عنوان «چارچوب موافقتنامه ی بلند مدت» را مطرح کرد که در این پیشنهاد غنی سازی ایران مورد قبول واقع نشده بود و در عوض ذخیره و ارسال سوخت اضافی از یک کشور ثالث بیان شد و اروپا نیز خواستار توقف و بازنگری فعالیت های هسته ای ایران شده بود (IAEA, 2005) ایران بلافاصله پس از ارائه این پیشنهاد آن را

^۱ TCA

^۲ NPT

رد کرد و یک استهزا سیاسی خوانده و عدم عمل خود به آن را توجیه کرد. به همین علت نیز در سپتامبر ۲۰۰۵ شورای حکام رای به عدم پایبندی ایران به الزامات داده و پرونده ایران را به شورای امنیت ارجاع دادند. روند واگرایی روابط ایران و اتحادیه اروپا پس از این تاریخ به سرعت افزایش یافت و باعث شد شورای امنیت بر ضد ایران چندین قطعنامه را به تصویب برساند و پس از آن نیز اتحادیه اروپا خود نیز تحریم‌هایی علیه ایران وضع کرد که بعضی به مراتب سخت‌تر از تحریم‌های شورای امنیت بود (Katzman 2022:43). پس از ژوئن ۲۰۱۳ و پیروزی حجت الاسلام حسن روحانی در انتخابات ریاست جمهوری ایران دور تازه‌ای از مذاکرات با مسئولیت وزیر امور خارجه محمد جواد ظریف آغاز شد در این دور و پس از مذاکرات فراوان و کش و قوس‌های بسیار زیاد پس از سالها مذاکره ایران و گروه ۱+۵ در ۱۴ ژوئیه ۲۰۱۴ به توافقی موسوم به «برنامه جامع اقدام مشترک»^۱ یا «برجام» دست یافتند که طی آن دو طرف پس از بیان توقعات و اقدامات انجام شده متعهد به برنامه‌های آژانس شده و تمامی تحریم‌های هسته‌ای شورای امنیت نیز لغو شد (JCPOA, 2015).

پس از برجام روابط ایران و کشورهای اروپایی تا حدودی بهبود یافت و دو طرف از جهات مختلف خواستار همکاری با یکدیگر بودند و روند واگرایی تا حدودی متوقف شد. اما پس از انتخابات سال ۲۰۱۶ ایالات متحده آمریکا و روی کار آمدن دونالد ترامپ و اعتراضات وی به برجام این روند کاهش یافت تا جایی که در ۸ می ۲۰۱۸ ترامپ رسماً توقف همکاری‌های خود با سازوکار برجام را اعلام کرد و تمامی تحریم‌های ایالات متحده آمریکا بر علیه ایران را دوباره فعال کرد و این آغازی بود بر پایان عمر کوتاه برجام. این زمان دقیقاً نقطه عطفی بود تا اتحادیه اروپا استقلال خود از سیاست‌های آمریکا و همچنین نقش پررنگ خود در سیاست بین‌المللی را نشان دهد که در عمل با شکست سختی مواجه شد (Safari Barnachi, and et 2024:75). این زمان آغازی برای واگرایی دوباره ایران و کشورهای اروپا بود. در این بین آنچه اهمیت بسیار زیادی دارد توجه به منافع از سویی و دیدگاه نخبگانی از سوی دیگر است که باعث می‌شود روابط ایران و اتحادیه اروپا دارای ساختار خاصی گردد. از هر دو جهت به دلایلی که ذکر خواهد شد تهران و بروکسل به یکدیگر خوشبین نیستند و هریک دیگری را جزئی از موانع پیش روی راهبرد‌های مهم خود می‌داند و به همین سبب نیز مانع از حرکت‌های همگرایی می‌شود و این مسئله اهمیت درک «خود» و «دیگری» که مبتنی بر هویت‌هاست را به روشنی بیان می‌کند.

¹ The Joint Comprehensive Plan of Action (JCPOA)

۴. روابط جمهوری اسلامی ایران با اتحادیه اروپا از منظر هنجاری

از آن جا که عرصه روابط بین الملل عرصه کنش بین بازیگرانی در این سطح بین المللی است و بنا بر نظریه های سنتی مثل واقع گرایی و لیبرالیسم و همین طور بعضی از نظریه های غیرسنتی مثل سازه انگاری مهم ترین نقش در این سطح را بر عهده دولت ها می دانند، پژوهشگران باید در تحلیل خود نقش بی نظیر دولت ها را به یاد داشته باشد. در این بین نظریه ای که در این پژوهش مورد توجه قرار گرفته اند؛ یعنی سازه انگاری نیز نقش بی بدیل کشورها را همواره تأکید کرده و از سوی دیگر تعریف «خود» و «دیگری» را در روابط بین الملل از ارسال و دریافت پیام بین این واحدهای سیاسی می داند (Hurd, 2009:5). در این حالت فهم هر بازیگر از دیگران وابسته به رفتاری است که دیگری از خود بروز می دهد و همچنین رفتاری که خود به دیگران عرضه می کند و به همین سبب این تداوم و حرکت مداوم باعث ایجاد سیستمی می شود که خروجی هر کدام به ورودی دیگری تبدیل می شود و این سیستم باعث ایجاد بازخوردی می شود که به عنوان نتیجه می توان شاهد آن باشیم. به همین سبب رفتار هر واحد نقشی اساسی در شناسایی هر واحد دیگری دارد. با پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۹۷۹ کشورهای اروپایی با دقت به مشاهده رفتاری که دولت ایران از خود نشان می پرداختند؛ شروع موضع گیری های اروپا در قبال ایران و مسائل خاص وابسته به آن خصوصاً پس از بحران گروگان گیری ۱۳۵۸ (نوامبر ۱۹۷۹)، وقوع جنگ ایران و عراق و فتوای قتل سلمان رشدی شروع و رفته رفته رو به فزونی نهاد. در واقع در این زمان دولت های اروپا با عدم همراهی و همکاری با ایالات متحده توانستند بیشترین تمرکز خود را بر مسائل هنجاری پیرامون ایران و انقلاب شکل گرفته صرف کنند. در این دوران بخاطر وجود جنگ تحمیلی بیشتر مباحث بر جنگ متمرکز شده بود و اروپا نیز سعی می کرد نقش ظاهراً میانجی را داشته باشد. هرچند که وجود مسائلی از قبیل حمله به سفارت آمریکا و همچنین مسئله فتوای امام خمینی مبنی بر قتل سلمان رشدی باعث گردید کشورهای اروپایی با احتیاط بیشتری به گفتگوهای حقوق بشری پرداخته و بر این مسئله تأکید فراوانی داشته باشند (Pinto, 2001:107).

۴-۱. گفتگوهای انتقادی تحت تأثیر هنجارهای اروپایی

این دوره که تقریباً در میان سال های ۱۹۹۲ تا ۱۹۹۷ میلادی به طول انجامید و پس از کنفرانس ادینبورگ در سال ۱۹۹۲ میلادی شروع شد، مباحثی پیرامون حقوق بشر، صلح خاورمیانه و مبارزه با تروریسم

مطرح شد و باعث گردید ایران در مجامع بین المللی نیز ظهور قابل توجهی داشته باشد و از انزوای قبل خارج شود. از سویی دیگر کشورهای اروپایی که پس از پایان جنگ اول خلیج فارس خواهان نقش‌های بیشتری در صحنه بین المللی بودند و سعی داشتند به صورتی قدرتمند و بدور از سایه ایالات متحده در این صحنه حاضر باشند و از طرفی ایران را نیز منبع بسیار مهمی در تامین انرژی خود می‌دانستند علاقه زیادی به این دوره از مذاکرات نشان دادند. در این دوره از گفتگوها اتحادیه اروپا از منظر خود تاکید بسیار زیادی بر حفظ و گسترش حقوق بشر داشته و نادیده گرفتن آن از طرف ایران را نوعی عدم پایبندی به هنجارهای بین المللی می‌دانست. دولت هاشمی رفسنجانی نیز که کشوری جنگ‌زده با خرابی‌های بسیاری را مدیریت می‌کرد برای رفع نیازهای اقتصادی و همچنین تزریق سرمایه به چرخ اقتصاد کشور تصمیم به برقراری ارتباط با سایر دولت‌ها و دعوت از آن‌ها برای حضور و سرمایه‌گذاری در ایران گرفت. از این جهت دولت‌های اروپایی یکی از بهترین گزینه‌های ممکن در جهت ورود سرمایه و تأمین نیازهای مالی و کالا به ایران بودند. این دوره اگرچه از لحاظ اقتصادی دوره‌ی گسترش مناسبات اقتصادی و افزایش روابط تجاری بود؛ اما از نظر غرب یکی از بدترین دوران حقوق بشری در ایران بوده است (Afshari, 2011:167).

۲-۴. گفتگوهای جامع و همدلی‌های دوجانبه

پس از دوران گذشته که با حضور سید محمد خاتمی بر مسند ریاست‌جمهوری ایران همراه بود روابط فی‌مابین رو به بهبودی رفت و نگرانی‌های حقوقی - هنجاری اروپا با پاسخ مثبت و همگامی ایران همراه شد. سیاست‌های تنش‌زدایی ایران پس از وقایع گذشته با پاسخ‌های خوبی از طرف اروپا همراه بود و هر دو سعی در نزدیکی بیشتر خصوصاً در مورد نگرانی‌های اروپا در ابعاد حقوق بشری می‌کردند و این مسئله باعث گردید اروپا همچنان در مقابل آمریکا در برابر گزینه‌هایی مانند جنگ و تحریم مقاومت کند و بر مواضع گفتگو محور خود تأکید ورزد که این مورد به‌ویژه پس از حادثه ۱۱ سپتامبر به خوبی قابل مشاهده است (Petito, 2004:15). این هماهنگی‌ها تا سال ۲۰۰۲ و افشای برنامه هسته‌ای ایران ادامه داشت اما پس از آن اروپا ناچار بود در روابط خود با ایران همزمان دو جایگاه را مورد توجه قرار دهد: اول مسائل هنجاری مانند حاکمیت خوب و حقوق بشر و دوم هم مسائل مربوط به برنامه هسته‌ای ایران و نظارت بر صلح‌آمیز و یا خطرآفرین بودن این برنامه از این روی این سال‌ها را می‌توان شروع روند تغییر رویکرد چند دهه گذشته اروپا دانست؛ بدین معنا که اروپایی که همیشه دیدی هنجاری و رویکردی حقوقی - اخلاقی به مسائل پیرامون خود داشت اکنون با مسائلی جدید از جمله بحران هسته‌ای ایران و

تروریسم مواجهه است. این مسائل با وجود تازگی برای اروپا همزمان زنگ‌های خطر را نیز به صدا در می‌آورد چرا که احتمال بوجود آمدن قدرت هسته‌ای خطرناکی در نزدیکی مرزهای شرقی اروپا و به خطر انداختن منافع اروپا در غرب آسیا وجود دارد. هرچند این احتمالات در ابتدای بحران هسته‌ای و در سال‌های ابتدایی بسیار ضعیف بود و اروپا قصد آسودگی خاطر داشت و دلیلی برای طولانی و بحرانی شدن این مسئله وجود نداشت اما با عدم درک متقابل و ناهماهنگی‌های موجود مذاکرات پرونده‌ی هسته‌ای ایران به یکی از پیچیده و بحرانی‌ترین پرونده‌های سیاسی ایران تبدیل شد (Cordesman, Gold, & Coughlin-Schulte, 2014:125). با این حال در تمامی این مدت و دوران گفتگوهای جامع نیز اروپا با تمرکز بر مباحث هنجاری و حقوق اساسی مثل آزادی‌های فردی و اجتماعی، نزاع درباره اعدام، سنگسار و مانند آن به گفتگو می‌نشستند این مسائل را می‌توان در چهار حوزه تقسیم نمود:

الف: حقوق بشر

ب: دموکراسی

ج: تروریسم

د: سلاح‌های کشتار جمعی (Kos, 2023:63)

این نوع از گفتگوها که بر پایه حسن نیت و تعهد انجام می‌گرفت برای هر دو طرف حائز اهمیت بود و می‌توانست با تکمیل گام‌های بعدی به پیشرفت‌های قابل توجهی برسد که با ظهور پرونده و مشکلات هسته‌ای ایران و ادامه دار شدن آن متوقف شد. خاویر سولانا نماینده عالی اتحادیه اروپا و مسئول مذاکرات مستقیم با تهران نیز در جریان مذاکرات دو طرف شرط اصلی گسترش روابط دو تهران - بروکسل را بهبود مسائل حقوق بشری می‌دانست و در حقیقت هرچند مسائلی از قبیل مبارزه با تروریسم و صلح خاورمیانه نیز بارها مطرح شده بود؛ اما در این میان مسائلی غیر از حقوق بشر از جمله مباحث فرعی بود که در حاشیه سخن از آن به میان می‌آمد (Malakoutikhah, 2018:7). در این بین دو موافقت‌نامه همکاری بین ایران و اتحادیه اروپا باعث شد روابط بیش‌ازپیش به سمت همگرایی سوق پیدا کند. نخستین پیمان موافقت‌نامه تجارت و همکاری و پس از آن هم گفتگوی ویژه در مورد حقوق بشر بود. گفتگوهای حقوق بشری ایران و اتحادیه اروپا عمدتاً تا این سال از طریق این دو توافق‌نامه در چارچوب همین دو موضوع بوده و در جلسات نیز تحت همین عناوین بوده است (Ali, 2021:712).

در این دوران به‌رغم تمامی همکاری‌ها و تلاش‌هایی که در جهت رفع موانع گفتگو و رضایت خاطر دو طرف ایجاد شد باز هم طرف اروپایی بارها با تأکید بر عدم رعایت کامل حقوق بشر در ایران ابراز تأسف

می‌نمود و بارها با صدور قطعنامه و اعلامیه‌هایی آن را به صورت رسمی اذعان نمودند که این نوع بیانیه‌های رسمی تنها در دوران ریاست جمهوری سید محمد خاتمی به هشت مورد رسید که عبارت‌اند از:

- الف) قطعنامه پارلمان اروپا در مورد روابط با جمهوری اسلامی ایران در سال ۲۰۰۱.
- ب) قطعنامه پارلمان اروپا پیرامون جمهوری اسلامی ایران ۱۳ ژانویه ۲۰۰۴.
- ج) بیانیه اتحادیه اروپا در مورد نقض حقوق بشر در ایران ۲۰ ژوئن ۲۰۰۴.
- د) بیانیه اتحادیه اروپا در قبال ایران ۲۵ مارس ۲۰۰۴.
- ه) اعلامیه اتحادیه اروپا در مورد بازداشت‌های ایران ۲۴ نوامبر ۲۰۰۴.
- م) بیانیه اتحادیه اروپا در مورد وضعیت آزادی بیان در ۲۳ نوامبر ۲۰۰۵.
- و) گزارش سالانه اتحادیه اروپا در سال ۲۰۰۵.
- ی) بیانیه اتحادیه اروپا در مورد وضعیت حقوق بشر ۲۰ دسامبر ۲۰۰۵. (Abbasi, 2013:34)

۳-۴. گفتگوهای هسته‌ای و آغاز چرخش‌های امنیت‌محور اتحادیه اروپا

پس از به نتیجه نرسیدن گفتگوی نمایندگان اتحادیه اروپا و ایران و هم‌زمان با به قدرت رسیدن محمود احمدی‌نژاد در ایران و تغییرات اساسی در گفتمان و سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران خصوصاً در قبال اسرائیل و کشورهای غربی مواضع هر دو طرف کاملاً از یکدیگر فاصله گرفت. در این دوران دولت ایران با بیان احقاق حق و عدم اعتماد به غرب سخن می‌گفت و از طرفی کشورهای اروپایی را هرگز به عنوان دوستداران حقوق بشر نمی‌پنداشت و با پیش‌گرفت سیاست‌های گذشته و مانند دهه ۱۹۸۰ باعث افزایش تنش‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای گردید به همین سبب روابط بین ایران و اتحادیه اروپا به سردی گرایید (Gasiorowski, 2007:125).

در این دوره که ایران با بی‌اعتمادی از اروپا سخن می‌گفت اتحادیه اروپا نیز با صدور بیانیه‌ها و قطعنامه‌های بسیاری بر علیه نقض حقوق بشر باعث شد روابط بین دو طرف از جهات مختلف سیاسی، اقتصادی، امنیتی و هنجاری به شدت لطمه ببیند و زمینه برای پیشرفت حاصل نشود (Tian, and Liu, 2023:141). این مسیر به‌ویژه پس از دور دوم ریاست جمهوری احمدی‌نژاد شدت یافت و با حمایت کشورهای اروپایی از معترضین به انتخابات ۱۳۸۸ این فاصله به حداکثر خود رسید. در این مدت هر دو طرف با ارسال پیام‌های مختلف ناراضیاتی خود را از رفتار طرف مقابل نشان داده و سعی در کنترل رفتار

دیگری داشتند. اروپا نیز با حمایت از تحریم‌های متعدد سازمان ملل و ایجاد تحریم‌های مستقل اروپایی توانست تا حدود زیادی فشارهایی را برای کنترل رفتار ایران وارد سازد. در جدول زیر قطعنامه‌های حقوقی - هنجاری پارلمان اروپا در بین سال‌های ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۴ در رابطه با ایران به ترتیب قرار داده شده است. هرچند در این سال‌ها قطعنامه‌های متعددی صادر شده است، اما باید اذعان نمود در این دوره بیشتر و یا تمامی آن‌ها رویکردی هنجاری داشته است و امنیت بیشتر نقشی حاشیه‌ای دارد. در جدول زیر فهرست قطعنامه‌های حقوقی - هنجاری اتحادیه اروپا بر علیه ایران در این دوره به تفصیل بیان شده است:

قطعنامه‌های صادر شده از طرف پارلمان اروپا در مورد حقوق بشر در ایران

بین سال‌های ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۴

شماره	تاریخ	عنوان	موضوعات
۱	۳۱ ژانویه ۲۰۰۸	وضعیت کلی ایران	وضعیت حقوق بشر در ایران (مجازات مرگ و اعدام، سنگسار، ممنوعیت آزادی بیان، ممنوعیت آزادی عقیده و ممنوعیت آزادی مذهب خصوصاً بهائیان و صوفیان) مسئله هسته‌ای روابط ایران و اتحادیه اروپا
۲	۲۴ آوریل ۲۰۰۸	وضعیت حقوق زنان در ایران	نقض حقوق سیاسی و اجتماعی زنان در ایران تبعیض‌های جنسیتی و مجازات سنگسار تبعیض علیه زنان بالاخص در ارتباط با عدم برابری حقوق در ازدواج، طلاق، ارث و عدم انتصاب زنان به‌عنوان قاضی
۳	۱۹ ژوئن ۲۰۰۸	اعدام متخلفان نوجوان در ایران	مرتبط با رویه محکومیت و مجازات اعدام متخلفان نوجوان
۴	۴ سپتامبر ۲۰۰۸	مجازات اعدام در ایران	رویه محکومیت قانونی و مجازات اعدام در کشور ایران
۵	۱۵ ژانویه ۲۰۰۹	پرونده شیرین عبادی	خواستار آزادی زندانیان سیاسی، عقیدتی و اقلیت‌های جامعه بهایی
۶	۱۰ فوریه ۲۰۱۰	وضعیت ایران	موضوع هسته‌ای روابط ایران - اتحادیه اروپا مباحث حقوق بشر، بیشترین بند (شامل ۱۲ بند) از قطعنامه را در برمی‌گیرد (آزادی

زندانیان، فعالان سیاسی، مدافعان حقوق زنان، روزنامه‌نگاران، وبلاگ‌نویسان بعد از انتخابات ۲۰۰۹			
وضعیت این دو فرد خاص (زهره بهرامی و سکینه محمدی آشتیانی) موارد نقض حقوق بشر نظیر مجازات اعدام، سنگسار، ممنوعیت آزادی بیان، ممنوعیت آزادی عقیده و ممنوعیت آزادی مطبوعات	پرونده زهره بهرامی و سکینه محمدی آشتیانی	۸ سپتامبر ۲۰۱۰	۷
نظیر آزادی بیان، عقیده و آزادی مطبوعات آزادی زندانیان سیاسی، روزنامه‌نگاران و مدافعان حقوق بشر از جمله نسرين ستوده	پرونده نسرين ستوده	۲۰ ژانویه ۲۰۱۱	۸
وضعیت داخلی ایران پرونده هسته‌ای ایران حقوق بشر بیشترین بند آن (شامل ۲۷ بند) تبعیض شدید حقوق سیاسی و اجتماعی زنان و مجازات اعدام اقلیت‌های جامعه بهایی، مدافعان حقوق بشر، وکلا، دانشجویان و روزنامه‌نگاران	رویکرد اتحادیه اروپا نسبت به ایران	۱۰ مارس ۲۰۱۱	۹
تأکید بر آزادی زندانیان فعالان سیاسی و مدافعان حقوق بشر	نقض حقوق بشر در ایران	۱۷ نوامبر ۲۰۱۱	۱۰
نقض حقوق بشر در ایران به‌ویژه آزادی بیان و عقیده، آزادی مطبوعات و مجازات اعدام مباحث هسته‌ای ایران	وضعیت و برنامه هسته‌ای ایران	۲ فوریه ۲۰۱۲	۱۱
نقض حقوق بشر از قبیل منع آزادی بیان، عقیده و اجتماعات و منع برخورداری از حقوق اجتماعی، سیاسی و فرهنگی را در بین اقلیت‌های بهایی و صوفی	وضعیت اقلیت‌های قومی	۱۴ ژوئن ۲۰۱۲	۱۲
آزادی زندانیان سیاسی و مدافعان حقوق بشر استقبال از وضعیت حقوق بشر در	آزادی زندانیان سیاسی و مدافعان حقوق بشر استقبال از وضعیت حقوق بشر در	۲۲ نوامبر ۲۰۱۲	۱۳

	ایران (تأکید بر موضوع اعدام گروهی و مرگ وبلاگ‌نویس ایرانی، ستار بهشتی)		
مسائل منطقه‌ای و حوزه حقوق بشر (نقض‌های حقوق بشری در ایران نظیر ممنوعیت آزادی بیان و عقیده، ممنوعیت آزادی اطلاعات، ممنوعیت آزادی اجتماعات، ممنوعیت آزادی جنبش‌های مدنی، نقض حقوق زنان، مجازات اعدام، محاکمات ناعادلانه و قوانین کیفری، تبعیض‌های جنسیتی و گرایش‌های جنسی) مسئله هسته‌ای چشم‌انداز روابط ایران با اتحادیه اروپا	استراتژی اتحادیه اروپا نسبت به جمهوری اسلامی ایران	۳۱ آوریل ۲۰۱۴	۱۴

جدول شماره ۱

(Alwandi, and Golshanpajouh, 2015:74)

از سویی دیگر در این زمان و با شروع تهدیدهای مختلف امنیتی برای کشورهای اروپایی و پیچیده‌شدن پرونده هسته ایران، مسئله اصلی در مورد ایران از حقوق بشر به امنیتی تغییر کرده است که می‌توان آن را بُعد امنیتی حقوق بشر تفسیر کرد چرا که حقوق بشر را به‌عنوان امنیت انسانی نیز بیان کرده‌اند (Gharayagh Zandi, 2024:148). در نتیجه رویکرد اتحادیه اروپا به ایران نیز رفته‌رفته تغییر یافت و ایران را به‌عنوان بازیگری دزدساز در نظر گرفت که امکان حرکت‌های غیرقابل انتظار از او بعید نیست (Warnaar, 2013:127-130). ازاین جهت این نیاز در اتحادیه اروپا شکل گرفت که ناچار رویه و حرکت محوری تغییر کند، چرا که اکنون باتوجه‌به مشکلات بین‌المللی مانند تروریسم، مهاجرت و بحران اقتصادی فضای بین‌المللی نیز به سمت امنیتی‌شدن حرکت می‌کند و این تغییر به معنای محوریت موضوعات امنیتی بجای مسائل هنجاری است و این تغییر از حوالی سال‌های ۲۰۰۷ شروع می‌شود (Fayos, 2016:33). همان‌طور که گفته شد در واقع اروپا پس از انقلاب اسلامی و خصوصاً پس از تشکیل رسمی اتحادیه اروپا در سال ۱۹۹۲ رویکردی به‌شدت هنجار داشته و در جای‌جای معاهدات درون منطقه‌ای و برون منطقه‌ای و همچنین پیشنهادها و یا احیاناً قطعنامه‌های خود بر حفظ و گسترش

و حمایت از حقوق بشر تأکید کرده است و آن را به عنوان یکی از اهداف و وظایف خود در جهان می دانستند. در این مقطع زمانی اتحادیه اروپا بدون داشتن دشمن خطرناک سعی در گسترش فرهنگ و تفکرات خود داشته که تحت تأثیر ساختار نظام بین الملل و با قدرتی که غرب پس از فروپاشی شوروی به دست آورده بود به این کار می پرداخت (Noorali Vond, 2022:136). از منظر مطالعات سیاست خارجی در اکثریت قریب به اتفاق موارد دموکراسی و حقوق بشر تحت تأثیر مسائل امنیتی و اقتصادی قرار دارد و از آن متأثر است (Goold, B. J., & Lazarus, 2019).

در زمان ریاست جمهوری احمدی نژاد روابط تهران - بروکسل به کلی به سمت واگرایی پیش رفت و اروپا ایران را در مورد مسائل امنیتی به سختی تحت فشار قرار داده بود از این روی در این مدت قطعنامه های متعددی بر علیه ایران از ابعاد مختلف سیاسی، امنیتی و حقوقی منتشر ساخت و این روابط همواره تحت تأثیر مسائل امنیتی بوده است و حتی گفتگوهایی که جنبه هایی از حقوق بشر داشته نیز امنیت محور بوده است. هرچند که در این زمان اتحادیه اروپا بارها با صدور قطعنامه های متعددی وضعیت حقوق بشر در ایران را در بدترین حالت خود می داند و بارها نیز از اوضاع حقوقی در ایران ابراز تأسف می کند و برای ادامه گفتگوها و بهبود آن وضعیت اظهار امیدواری کردند (Omidi, and Khedri, 2015:74).

پس از پایان دوران ریاست جمهوری احمدی نژاد و با شروع کار حسن روحانی تفاوتی آشکار در روند تعاملات ایران و اتحادیه اروپا پدید آمد و ایران که خواهان تعامل بیشتر با اروپا بود با اعلام آمادگی برای مذاکرات مختلف ذهنیت مثبتی برای اروپا ایجاد کرد. پس از تصویب برجام و توافقات هسته ای تعاملات بهبود پیدا کرد و شکل امنیتی برنامه هسته ای نیز از بین رفت و به همین سبب رفتار دولت های اروپایی با ایران بهبود یافت. اما این رویه مدتی بیشتر به طول بیانجامید و با حضور دونالد ترامپ در کاخ سفید و پایان غیررسمی برجام این روند قطع شده و چرخه خطرناک بودن برنامه هسته ای از منظر اروپا دوباره ایجاد شد و پس از مدتی در سال ۲۰۱۸ تحریم های حقوق بشری اتحادیه اروپا بر ضد ایران از سر گرفته شد (Council of the European Union, 2018). بی تردید، پس از امضای برجام دو طرف با درک غیرامنیتی شدن پرونده هسته ای ایران امید زیادی به بهبود روابط و کاهش تنش ها داشتند و سعی می کردند تا از سایر ظرفیت ها نیز برای گفتگو استفاده شود؛ اما با توقف همکاری های ایالات متحده آمریکا در برجام این امیدها نقشی بر آب شد.

ایران پس از انقلاب اسلامی ۱۳۵۷ به‌عنوان یکی از بازیگران اصلی منطقه غرب آسیا، در مرکز توجهات بین‌المللی، به‌ویژه اروپا، قرار گرفت. تغییرات بنیادین ناشی از انقلاب اسلامی، الگوهای سیاسی و فرهنگی ایران را دگرگون کرد و این تحولات، درک و تعامل نخبگان اروپایی با ایران را با چالش‌های قابل توجهی مواجه ساخت. این امر به‌ویژه در دوره جنگ ایران و عراق مشهود بود، جایی که کشورهای اروپایی، با حمایت از دولت متجاوز عراق، روابطی سرد و همراه با واگرایی را با ایران رقم زدند. یکی از نقاط اولیه این واگرایی، تأکید اروپا بر مسئله حقوق بشر در ایران بود که زمینه‌ساز نخستین مواضع انتقادی علیه جمهوری اسلامی شد. با پایان جنگ ایران و عراق و با افزایش نیازهای اقتصادی، سیاسی، و ژئوپلیتیک طرفین، تلاش‌هایی برای نزدیکی روابط آغاز شد که در قالب گفتگوهای انتقادی شکل گرفت. در این دوره، هرچند روابط اقتصادی رشد چشمگیری داشت، اما اروپا همچنان موضوعات حقوق بشری و آزادی‌های فردی و اجتماعی در ایران را مورد انتقاد قرار می‌داد. این روابط، تحت تأثیر رخدادهایی نظیر فتوای قتل سلمان رشدی و دادگاه میکونوس، به‌کندی پیش رفت و همچنان تحت فضای سردی و بی‌اعتمادی باقی ماند. با این حال، نیازهای متقابل مانع از اتخاذ تصمیمات تحریمی قاطع از سوی اروپا شد. روی کار آمدن دولت اصلاحات به ریاست سید محمد خاتمی، نقطه عطفی در روابط ایران و اتحادیه اروپا به شمار می‌آید. این دوره که به گفتگوها و تعاملات جامع مشهور است، شاهد بهبود قابل توجهی در روابط دو طرف بود. در این زمان، ایران به‌عنوان یکی از تأمین‌کنندگان اصلی انرژی و شریک تجاری برای اروپا اهمیت یافت. در مقابل، اروپا نیز رویکردی کمتر تخصیصی در پیش گرفت، هرچند همچنان به تأکید بر مسائل حقوق بشری ادامه داد. این رویکرد تعامل محور از سوی ایران نیز با درکی از اهمیت اروپا در نظام بین‌الملل و اجتناب از تنش همراه بود. با آشکارشدن برنامه هسته‌ای ایران و نگرانی‌های ناشی از آن در میان کشورهای اروپایی، مذاکراتی باهدف کاهش تنش و اقناع طرفین آغاز شد. هرچند این مذاکرات به توافق نهایی مطلوبی نرسید، اما از تشدید تخصیص میان طرفین جلوگیری کرد. این فرایند، نشانه‌ای از پیچیدگی روابط ایران و اروپا و تأثیر متقابل مسائل اقتصادی، سیاسی، و هنجاری بر تعاملات دوجانبه بود. با روی کار آمدن محمود احمدی‌نژاد و اتخاذ سیاست‌های خاص در عرصه بین‌الملل، ایران به‌عنوان بازیگری مسئله‌ساز و تهدیدی بالقوه برای امنیت منطقه‌ای و بین‌المللی شناخته شد. این تحولات، رویکرد کشورهای منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای از جمله اتحادیه اروپا را نسبت به ایران دگرگون ساخت. در این دوره، اروپا تمرکز خود را از موضوعات هنجاری و حقوق بشری به موضوعات امنیتی معطوف کرد.

ظهور تهدیدات جدی مانند گروه‌های تروریستی قدرتمند و خطرات احتمالی علیه امنیت اتحادیه اروپا، این تغییر در اولویت‌ها را تسریع نمود. هم‌زمان، حضور سیاست‌مداران جوان‌تر و راست‌گرای اروپایی که سیاست‌هایشان با ایالات متحده هم‌راستا بود، زمینه را برای تشدید این رویکرد فراهم کرد. پس از سال ۲۰۰۸، اتحادیه اروپا با توجه به محیط امنیتی متحول‌شده، سیاست‌های خود را بازنگری کرد. این بازنگری به کاهش تأکید بر مسائل حقوق بشری و هنجاری در مواجهه با کشورهایی که به‌زعم آن‌ها مشکل‌ساز بودند، از جمله ایران، منجر شد. امنیت کشورهای عضو اتحادیه اروپا به اولویتی غیرقابل‌چشم‌پوشی تبدیل شد و درک این تغییر رویکرد، مستلزم بررسی دقیق‌تر مسائل ژئوپلیتیکی و امنیتی در فضای بین‌الملل است.

یکی از جنبه‌های مهم در این زمینه، دشواری درک و پیش‌بینی رفتار ایران برای نخبگان فکری اروپایی است. از یک سو، ایران به‌واسطه‌ی سیاست‌های منحصربه‌فرد خود، الگویی پیچیده و غیرقابل‌پیش‌بینی برای تحلیلگران اروپایی ارائه می‌دهد و از سوی دیگر، عدم وجود منافعی که بتواند بهانه‌ای برای چشم‌پوشی از مسائل حقوق بشری باشد، بر پیچیدگی این روابط افزوده است. این تناقض، یکی از دلایل اصلی تغییر تمرکز اتحادیه اروپا به‌سوی مسائل امنیتی است.

رویکرد اتحادیه اروپا در این دوره را می‌توان با توجه به تفکرات سازه‌انگاران تحلیل کرد. این نظریه به‌خوبی نشان می‌دهد که نحوه اولویت‌بندی منافع توسط کشورهای اروپایی تحت تأثیر شرایط و تهدیدات محیطی تغییر می‌کند. در این چارچوب، حقوق بشر به‌عنوان یک ارزش هنجاری زمانی اهمیت می‌یابد که با منافع امنیتی در تضاد نباشد. براین اساس، هنگامی که امنیت به دغدغه اصلی تبدیل شود، موضوعات حقوق بشری به حاشیه رانده می‌شوند و سیاست‌گذاران اروپایی بر مسائل فوری‌تر تمرکز می‌کنند.

References

- Abbasi, M. (2013). The Role of Human Rights in Political Divergence of the Islamic Republic of Iran and EU. *Political Strategic Studies*, 2(5), 9-41. [In Persian].
- Afshari, R. (2011). Human Rights in Iran: The Abuse of Cultural Relativism. In *Human Rights in Iran*. Pennsylvania. University of Pennsylvania Press.
- Aghaee, D. and Rezaei, R. (2024). Smartening the General and Middle Eastern Strategy of the European Union; Considerations for Iran. *Central Eurasia Studies*, 16(2), 1-25. doi:10.22059/jcep.2024.368838.450183
- Ahmed, T., & de Jesús Butler, I. (2006). The European Union and human rights: An international law perspective. *European Journal of International Law*, 17(4), 771-801. <https://doi.org/10.1093/ejil/chl029>
- Ali, O. O. (2019). From critical to comprehensive dialogue: the effectiveness of the EU's policy towards Iran (1992-1998). *British Journal of Middle Eastern Studies*, 48(4), 706-721. <https://doi.org/10.1080/13530194.2019.1701408>
- Alwandi, Z. and Golshanpajouh, M. R. (2015). The European Union and Human Rights in Iran and Bahrain: A Comparative Analysis. *Foreign Relations*, 7(4), 63-84. [In Persian].
- Bakhshandeh, E. (2024). *Historic and Contemporary European-Iranian Relations: How Geopolitical Developments Form Power Relations Between the Mediterranean and the Middle East*. Ethics International Press.
- Blockmans, S., Ehteshami, A., Bahgat, G., Arnaldo Abruzzini, A. A., Florensa, S., de los Fayos, F. G., ... & Zamirirad, A. (2016). *EU-Iran Relations after the Nuclear Deal*. Brussels. CEPS.
- Cordesman, A. H., Gold, B., & Coughlin-Schulte, C. (2014). *Iran: Sanctions, Energy, Arms Control, and Regime Change*. New York. Rowman & Littlefield.
- Council of the European Communities. Presidency, & Council of the European Communities. (1993). *European Council in Edinburgh, 11-12 December, 1992: Conclusions of the Presidency*. Office for Official Publications of the European Communities.
- COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. (2012). *Human rights and democracy: EU strategic framework and EU action plan. 11855/12, 25 June 2012*. [EU Council of the EU Document]
- Dadandish, P. (2012). Iran-Europe Relations: A Diagnostic Analysis. . *Iranian Review of Foreign Affairs*, Vol. 3, No. 1, Spring 2012, pp. 57-88
- European Parliament. (2018). *European Parliament resolution of 14 November 2018 on the need for a comprehensive EU mechanism for the protection of democracy, the rule of law and fundamental rights (2018/2886(RSP))* [Resolution]. Official Journal of the European Union. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52018IP0456>
- Fiedler, R. (2018). Iran and the European Union after the nuclear deal. *CES Working Papers*, 10(3), 291-305.
- Gasiorowski, M. (2007). The new aggressiveness in Iran's foreign policy. *Middle East Policy*, 14(2), 125-132.
- Gharayagh Zandi, D. (2024). Security Governance and the Human Right Issue; A Law Oriented Capacity. *World Politics*, 13(3), 131-150. doi: 10.22124/wp.2024.27547.3350

- Goold, B. J., & Lazarus, L. (Eds.). (2019). *Security and human rights*. Bloomsbury Publishing.
- Halliday, F. (1994). An elusive normalization: western Europe and the Iranian revolution. *Middle East Journal*, 48(2), 309-326.
- Harris, D. J., O'Boyle, M., Bates, E., Buckley, C. (2023). *Law of the European Convention on Human Rights*. United Kingdom: Oxford University Press.
- Hourcade, B. (2019). Iran and Europe: The never-ending hope for strong and efficient relations. In *Iran in the International System* (pp. 133-140). Routledge.
- Hurd, I. (2009). Constructivism. In *The Oxford handbook of international relations*. Oxford University Press. 1-22.
- JCPOA, (2015)
- Jenichen, A. (2022). The politics of normative power Europe: norm entrepreneurs and contestation in the making of EU external human rights policy. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 60(5), 1299-1315.
- Katzman, K. (2022). Iran sanctions (Updated February 2, 2022). *Washington, DC: Congressional Research Service*.
- Kaussler, B. (2008). European Union constructive engagement with Iran (2000–2004): An exercise in conditional human rights diplomacy. *Iranian Studies*, 41(3), 269-295.
- Kelishomi, A. M., & Nisticò, R. (2022). Employment effects of economic sanctions in Iran. *World Development*, 151, 105760. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2021.105760>
- Kile, S. N. (Ed.). (2005). *Europe and Iran: perspectives on non-proliferation* (No. 21). Oxford University Press.
- Kos, N. (2023) Islamic Rights or Human Rights: the Dilemma of the Islamic Republic of Iran. *EUROPEAN PERSPECTIVES*, 55. DOI: <https://doi.org/10.60073/euper.2023.10.04>
- Kühn, U. (Ed.). (2024). Germany and Nuclear Weapons in the 21st Century: Atomic Zeitenwende? (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003341161>
- Malakoutikhah, Z. (2018). Iran: Sponsoring or Combating Terrorism?. *Studies in Conflict & Terrorism*, 1-27.
- Manners, I. (2002). Normative power Europe: a contradiction in terms?. *JCMS: Journal of common market studies*, 40(2), 235-258.
- McCourt, D. M. (2022). *The New Constructivism in International Relations Theory*. Policy Press.
- Noorali Vond, Y. (2022). *The new European security environment and the foreign policy of the European Union towards Iran*. Tehran: Strategic Studies Research Institute. [In Persian].
- NYE JR, J. S., & Rosecrance, R. (1988). NEOREALISM AND NEOLIBERALISM. *World Politics*, 40(2), 235-251.
- Omidi, A. and Khedri, F. (2015). Explanation Human Rights Role's in the between Relation of Iran and the EU in 2007-2013. *Political Research*, 5(3), 48-74. [In Persian].
- Onuf, N., & Klink, F. F. (1989). Anarchy, authority, rule. *International Studies Quarterly*, 33(2), 149-173.
- Petito, F. (2004). Khatami' Dialogue among Civilizations as International Political Theory. *The International Journal of Humanities*, 11(3), 11-30.

- Pinto, M. D. C. (2001). Sanctioning Iran: US-European disputes over policy towards Iran. *The International Spectator*, 36(2), 101-110.
- Rafati, N. (2017). Europe and Iran: The Nuclear Deal and Beyond and Nuclear Multilateralism and Iran: Inside EU Negotiations. *Middle East Policy*, 24(3), 179-182.
- REISSNER, J. (2000). Europe and Iran: Critical Dialogue. In R. N. Haass & M. L. O'Sullivan (Eds.), *Honey and Vinegar: Incentives, Sanctions, and Foreign Policy* (pp. 33-50). Brookings Institution Press. <http://www.jstor.org/stable/10.7864/j.ctvdmx068.6>
- Reissner, J. (2006). EU-Iran relations: Options for future dialogue. *Iranian Challenges, Chaillot Paper*, (89).115-125
- Reus-Smit, C. (1999). *The moral purpose of the state: Culture, social identity, and institutional rationality in international relations* (Vol. 83). Princeton University Press.
- Safari Barnachi, M. , Vasegh, M. and Zare'ee, B. (2024). Geopolitical Investigation of the Nature and Evolution of Iran-EU Relations. *Strategic Studies Quarterly*, 26(4), 67-84. doi: 10.22034/srq.2024.429451.4119
- Samoudi Pilahroud, A. (2017). *European policy and Iran's nuclear program*. Qom, Iran: University of Mofid. [In Persian].
- Soltani, F., Jawan, J. A., & Ahmad, Z. B. (2014). Constructivism, Christian Reus-Smit and the moral purpose of the state. *Asian Social Science*, 10(10). 153-158.
- Tarock, A. (1999). Iran-western Europe relations on the Mend. *British Journal of Middle Eastern Studies*, 26(1), 41-61.
- Tian, Y., & Liu, Z. (2023). A Study of Post-Cold War German Policy Towards the Iranian Nuclear Issue. *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, 17(2), 138-150. <https://doi.org/10.1080/25765949.2023.2237779>
- Velluti, S. (2016). *The Promotion and Integration of Human Rights in EU External Trade Relations*, *Utrecht Journal of International and European Law*, Vol. 32, No. 82, PP. 41-68.
- Warnaar, M. (2013). *Iranian foreign policy during Ahmadinejad: Ideology and actions*. Springer.
- Weimer, M. (2025). The EU global regulatory state and the search for transnational democracy – reflections from the edges of Europe. *European Law Open*, 1-16. doi:10.1017/elo.2024.45
- Wendt, A. (1999). *Social theory of international politics* (Vol. 67). Cambridge University Press.